

Arvio toimintamallista: Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä käytetään pelejä ja leikkejä palvelutarpeen ja toimintakyvyn arvioimisen tukena. Toiminnallisessa ryhmässä pääsee osallistumaan ja kertomaan itsestään matalammallakin suomen kielen taidolla. Tässä dokumentissa arvioidaan pelillisyyden ja leikillisyyden käyttöä arvioinnin apuna sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä, johon osallistui muun muassa pitkään kotona olleita maahanmuuttajia, joilla oli matala kielitaito.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, Pääkaupunkiseudun osahanke, Espoo, Helsinki, Vantaa. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tytti Hytti, erikoissuunnittelija, PRO-SOS –HANKE

Mallin kuvaus

Toiminnallisuuden avulla tietoa toimintakyvystä

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä tehdään palvelutarpeen arviointi pelillisiä ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen ja Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä -

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

itsearviointimenetelmällä. Leikit ja pelit auttavat ryhmään osallistumista ja sitoutumista, itsestä kertomista sekä luomaan rentoa ilmapiiriä. Toiminnallisuus auttaa rakentamaan luottamusta viranomaisiin, ja sen suoma konkretia auttaa asiakasta keskustelemaan, esimerkiksi kuvien tai pantomiimin avulla, jos vahvaa yhteistä kieltä ei ole. Toiminnallinen arviointi tekee näkyväksi osallistujien vahvuuksia sekä auttaa selvittämään asiakkaan fyysistä ja sosiaalista toimintakykyä. Toiminnallisuus voi tehdä näkyväksi sellaisia asioita, joita asiakas ei ammattilaisen kanssa käydyssä keskustelussa välttämättä keksi tuoda esille, tai ammattilainen keksi kysyä. Kävelyretki asukastaloon voi tehdä ilmeiseksi liikkumisen vaikeuksia tai pelatessa voi tulla esille tapa toimia sosiaalisissa tilanteissa sekä luku- ja kirjoitustaito.

Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä -itsearviointimenetelmä

Ryhmäläiset täyttävät selkokielisen ESY-itsearviointilomakkeen kustakin teemasta. Teemoina ovat asuminen, arki, palveluiden käyttäminen, ihmissuhteet, opiskelu- ja työ, mielenkiinnon kohteet, terveys ja hyvinvointi, toimeentulo, sekä asiakkaan omat toiveet ja tulevaisuuden suunnitelmat. Selkokielisellä ja kuvallisella lomakkeella kysytään esimerkiksi asioiden hoitamisesta: ”Minä osaan maksaa vuokran joka kuukausi” ja ”Minä osaan käyttää internetiä”. Kysymyksiin vastataan valitsemalla asteikolta vastausta kuvaava kasvojen ilme. ESY-lomakkeet toimivat strukturoivana työkaluna asiakkaan sosiaalista kuntoutusta koordinoivalle omatyöntekijälle.

Palvelutarpeen arviointia pelillisiä harjoituksia hyödyntäen

Toiminta sisältää lisäksi ohjattuja yksilö- ja ryhmätehtäviä, tietoa palveluista sekä tutustumiskäyntejä mm. työtoimintapaikkoihin ja asukastaloihin. Ryhmässä tehdään harjoituksia kuten haavekartta, johon kerätään omia tulevaisuuden haaveita, tai asiointikartta, jossa käydään läpi itselle tutut palvelut ja toiminnot sekä arvioidaan, miten asioiminen on sujunut. Harjoitukset ja ESY-itsearviointimateriaali kootaan asiakkaan kansioon ja käydään läpi yksilökeskustelussa omatyöntekijän kanssa. Materiaali tukee asiakkaan ja työntekijän tutustumista. Yhdessä tehdään jatkosuunnitelma, jonka toteutumista seurataan.

Pelillisuus ja leikillisuus ryhmätoiminnassa

Pelillisuus ja leikillisuus tukevat ryhmän yhteisöllisyyttä ja vertaistukea. Vaikka toimintaa tehdään yhdessä, harjoitteita saa tehdä niin, ettei ole pakko olla esillä, jos ei halua. Leikillisyyttä ja pelillisyyttä on hyvä soveltaa ryhmän mukaan, ja ilmapiirin kuulostelu on tärkeää. Toimintaan heittäytymiseen voivat vaikuttaa ryhmäläisten kokemukset, ryhmäpaine ja erilaiset valmiudet toimia ryhmässä. Ryhmässä voidaan käyttää asiakkaille tuttuja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

leikkisyyden muotoja ja pyytää heitä opettamaan muille ryhmäläisille itselleen mieleisiä leikkejä tai lauluja.

Myös ryhmän toimintaa voidaan arvioida pelillisyyttä hyödyntäen

Pelillisyyttä voi käyttää myös kuntoutustoiminnan arvioimisessa: ryhmäkerroista voi antaa palautetta tikkataululla tai väitejanalla, jossa annetaan mielipide jokaisesta väittämästä asettumalla osallistujan mielipidettä vastaavan hymiön kohdalle.

Kohderyhmä

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan voi ohjata asiakkaan, joka hyötyy laaja-alaisesta elämäntilanteen tarkastelusta ja voimavaroalähtöisestä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Toiminta sopii paljon palveluita käyttäville tai palveluiden ulkopuolella oleville. Toimintamalli sopii maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden ohjaamiseen, koska se tarjoaa ammattilaisille uusia menetelmiä, joiden avulla asiakkaaseen voidaan tutustua paremmin ja ottaa hänen erityistarpeensa huomioon. Tämä ehkäisee maahanmuuttajataustaisten henkilöiden näkemistä yhtenäisenä ryhmänä.

Mallia kehitettiin KieliStartti-toiminnassa: palvelutarpeen arviointia ja suomen opiskelua

Maahanmuuttajille kohdennetussa PRO SOS -hankkeen kehittämässä KieliStartti-ryhmässä 9–13 hengen ryhmä kokoontui kolmen kuukauden ajan kaksi kertaa viikossa, joista yhtenä päivänä oltiin sosiaalialan ammattilaisten kanssa tehden palvelutarpeen arviointia ja toisena opiskeltiin suomea kielenopettajan johdolla. Kullakin kielen opetuksen kerralla perehdytään samaan ESY-itsearviointityökalun teemaan kuin ryhmätoiminnassa. PRO SOS -hankkeen selkokielelle muokkaamaa ESY-itsearviointilomaketta täytetään tarpeen mukaan kielenopettajan tuella.

KieliStartin esittely PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankkeen loppuseminaarissa:

[PRO SOS -hankkeen Kielistartti. Ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta yli 30-vuotiaille ulkomaalaistaustaisille naisille.](#)

KieliStartti-toimintaa on kehitetty erityisesti 30–60-vuotiaille maahanmuuttajanaisille, joiden kohdalla kotouttamistoimet eivät ole olleet riittäviä. Maahanmuuttajanaisia on asiakkaina aikuisten ja nuorten sosiaalityössä sekä maahanmuuttajapalveluissa, mutta heikkoa kielitaitoa tai mahdollisia oppimiseen liittyviä vaikeuksia ei riittävästi tunnisteta. Monet heistä ovat olleet pitkään kotona hoitamassa lapsia, eivätkä välttämättä lainkaan työelämässä. Suomen kielen taito on matala tai olematon, moni saattaa olla luku- ja kirjoitustaidoton. Asiakkaat ovat saattaneet olla jo useassa kielikoulutuksessa heidän oppimatta kuitenkaan suomen kieltä. Kielen oppimisen vaikeutena saattaa olla vaikeita traumoja, terveyshaasteita

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tai oppimisvaikeuksia. Palvelujärjestelmä voi olla asiakkaalle vieras, hän voi kokea epäluottamusta viranomaisia kohtaan, ja tuntemus omista oikeuksista ja osallisuus yhteiskunnassa saattaa olla heikkoa. Palvelusta ovat hyötäneet myös korkeasti koulutetut maahanmuuttajat, joiden suomen kielen taito on heikko.

Kielistartti-opas ammattilaiselle

KieliStartista on tehty ohjaajan opas, johon on yksityiskohtaisesti kuvattu esimerkkejä teemakertojen ohjaamisesta ja KieliStartti-prosessi. Työskentelylle on mallinnettu runko, joka tuo väljyyttä heittäytyä ja helpottaa uusien sisältöjen kehittämistä, kun ei tarvitse suunnitella toimintaa alusta alkaen. Näin työntekijät voivat hyödyntää omaa kokemustaan ja osaamistaan. Ohjelma esitellään osallistujille ryhmän aloittaessa.

KieliStartin ohjaajan oppaassa on kuvattu toiminnassa käytettäviä harjoituksia ja materiaaleja. Esimerkiksi asumisbingo-harjoituksessa bingopaperissa on asumiseen liittyviä kysymyksiä kuvineen, kuten asutko kerrostalossa, tunnetko jonkun naapurisi. Ryhmän osallistujat kysyvät kohtia toisiltaan ja keräävät myöntäviä vastauksia saadakseen bingon. Bingon saamisesta saa palkinnon. Peliä pelataan niin pitkään, että kaikki ovat saaneet bingon.

Lisäksi oppaasta löytyy ohjeita jokaisen tiimin jäsenen rooliin toiminnassa. Esimerkiksi kielen opettaja kertoo muulle tiimille kielen oppimisen näkökulmasta ryhmäläisten toimintakyvystä. Sosiaaliohjaaja panostaa ryhmäläisten osallisuutta tukevan ammatillisen vuorovaikutussuhteen luomiseen.

Kielistartti-ryhmän ohjaamisesta

Ryhmän ohjaamisessa hyödynnetään kuvia, elekieltä ja kädentaitoja puheen ja kirjoituksen lisäksi. On tärkeää kertoa asiat rauhassa, selkokielellä ja käydä läpi ohjaajille tunnettujen pelien toimintaidea eikä olettaa, että se olisi jo tuttu ryhmän osallistujille. Jokaisella tapaamiskerralla käydään läpi pari eri peliä ja pysähdytään keskustelemaan pelien kautta nousseista asioista. Kiirettä on hyvä välttää ja jäädä keskustelemaan, kun keskustelua syntyy. Samanlaisten leikkien ja pelien toistaminen ryhmän aikana luo tuttuutta ja turvallisuutta. Pelillisiä menetelmiä voi hyödyntää myös kielenopiskelussa maahanmuuttajille kohdennetussa ryhmässä.

KieliStartti-ryhmä toteutetaan moniammatillisen tiimin voimin

Mukana jo suunnittelussa ovat kuntoutuksen, sosiaaliohjauksen sekä sosiaalityön asiantuntijat, ainakin yksi kokemusasiantuntija sekä kohderyhmästä riippuen koulutettu suomen kielen opettaja. Ryhmässä voi olla myös aiemmin toimintaan osallistuneita

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

vertaisohjaajia, jotka voivat auttaa asiakkaita, ideoida ryhmään uusia sisältöjä, osallistua toiminnan arviointiin tai tarpeen mukaan toimia vertaistulkkeina. PRO SOS -hankkeessa vertaisohjaaja on myös tukityöllistynyt KielisStartin ohjaajaksi. Tiimillä on hyvä olla koordinaattori. Tiimin jäsenten kokemus ryhmien ohjaamisesta on suotavaa. Ohjaajat osallistuvat mahdollisimman aktiivisesti leikkeihin ja peleihin. Viranomaisroolista hellittäminen luo tasa-arvoisempaa asetelmaa asiakkaiden ja ohjaajien välille.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

PRO SOS -hankkeen keräämän palautteen mukaan maahanmuuttajanaisilla on ollut kokemusta siitä, että heitä kaikkia pidetään palveluissa samanlaisina. Toiminnassa on kehitetty keinoja, joilla saadaan kotiin jääneitä mukaan toimintaan, jossa heidät pyritään kohtaamaan kunnioittaen ja kategorisoimatta.

Osallistujiin ja heidän arkeensa tutustuttaessa hyödynnetään pelejä ja leikkejä viranomaiskeskustelun ja järjestelmän määrittelemien termien sijaan. Toiminta pyritään räätälöimään sellaiseksi, että kaikilla on mahdollisuus osallistua, kertoa itsestään omin sanoin ja olla osana keskustelua siten, että omat vahvuudet tulevat näkyviin ja osallistujien erilaiset palveluntarpeet selviävät ammattilaisille. Osallistujat voivat olla peleissä ja leikeissä esillä siinä määrin kun haluavat. Osallistuminen onnistuu, vaikka arkailisi sosiaalista kanssakäymistä tai olisi matala kielitaito.

Ryhmässä käytettävä materiaali ja ohjeistus peleihin ja leikkeihin on selkokielistä, mukaan lukien PRO SOS -hankkeen toimintaa varten muokkaama ESY-itsearviointilomake. Kielenopetuksessa otetaan huomioon osallistujien kielen osaamisen lähtötaso. Luku- ja kirjoitustaidottomat saavat tarpeisiin vastaavaa opetusta. Pelien sisältöinä käydään läpi asioita, jotka asiakkaat tuntevat, joita he osaavat ja jotka ovat osa heidän arkeaan. Niissä käsitellään myös aiheita, joista asiakkaat pitävät ja haaveilevat. Voimavaralähtöisessä toiminnassa keskitytään osallistujien kykyihin ja vahvuuksiin. Lisäksi ryhmässä jaetaan tietoa tutustumalla erilaisiin palveluihin pelien kautta. Suomen kielen opiskelu on sidottu pelien teemoihin, mikä motivoi ja tukee kielen opiskelua. Uusia sanoja pääsee käyttämään heti pelatessa ja eri teemoista keskustellessa. Kun oppii puhumaan arkeen kuuluvista ja palveluihin liittyvistä asioista suomeksi, osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan helpottuu.

Pelaamisen lisäksi lähdetään yhdessä liikkeelle kaupungille

Toiminnassa lähdetään ryhmän tapaamispaikalta tutustumaan myös muihin paikkoihin ja toimintoihin yhdessä. Ryhmässä on helpompi lähteä tutustumaan kaupunkiin, ja kynnys aloittaa esimerkiksi uusi harrastus madaltuu. Samalla tieto omasta kaupungista ja eri

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

palveluista lisääntyy. Liikkeelle lähtöä tuetaan myös taloudellisesti: KieliStartti tarjoaa matkalipun ryhmään osallistujille.

Tasavertaista vuorovaikutusta ja kehittämistä asiakkaan ja ammattilaisen kesken

Asiakkaan ja ammattilaisen roolit ovat ryhmässä tasavertaiset, kun molemmat heittäytyvät pelaamaan omalla persoonallaan. Pelit ja leikit rentouttavat tunnelmaa niin, että osallistujien välille syntyy luottamusta, jolloin ryhmässä käsiteltävistä teemoista on helpompi puhua. Asiakkaat saavat äänensä kuuluviin palvelussa ja ammattilaiset oppivat heistä asioita, joita ei yksilökeskusteluissa välttämättä tule esille. Ryhmää kehitetään yhdessä osallistujien kanssa: asiakkailta kysytään toiveita ryhmän toimintaa koskien ja heiltä kerätään palautetta, jonka avulla toimintaa muokataan. KieliStartissa on hyödynnetty myös vertaisohjaajia, jotka ovat aiemman ryhmän asiakasosallistujia. KieliStartti edistää vertaisohjaajien osallisuutta, kun he pääsevät toimimaan uudessa roolissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

KieliStartti yhdistää ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta ja suomen kielen opetusta. Toiminnan suunnittelussa käytettiin tutkimustietoa paljon kotona olevien maahanmuuttajien tilanteesta sekä ammattilaisten kokemuksista heidän kanssaan työskentelystä. Ryhmällä vastattiin ammattilaisten tarpeeseen päästä tutustumaan yksilöllisemmin ja pidemmän aikaa maahanmuuttaja-asiakkaiden arkeen ja palvelutarpeeseen. Toiminnassa yhdistyy moniammatillisessa yhteistyössä eri ammattilaisten osaaminen. Toiminnan periaatteena ovat olleet yhteiskehittäminen sekä pienet kokeilut aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimien kanssa. Pitkällisen toiminnan suunnittelun sijaan on asiakkaiden ja ammattilaisten tarpeiden tunnistamisen pohjalta lähdetty nopeasti viemään käytäntöön toimintamallia, jota arvioitiin systemaattisesti ja muokattiin dokumentoidun kokemuksen ja palautteen mukaan.

KieliStartissa on huomattu, että ryhmän toimintaan innostutaan helposti mukaan, ryhmän toimiessa ammattilaiset saavat hyvin tietoa tarpeen arviointia varten, ja se lisäsi osallistujien hyvinvoinnin kokemuksia. Osallistujat saavat toiminnasta tietoa muun muassa eri palveluista ja toiminnoista. Osallistujien kautta hyvinvointi ja tieto lisääntyvät myös heidän perheissään.

Toiminnallisuus ja pelillisuus sopivat kohderyhmälle, jolla on matala kielitaito, sillä se mahdollistaa muita kanssakäymisen ja viestinnän tapoja puhumisen ja kirjoittamisen rinnalle. KieliStartissa huomattiin, että osallistujien suullinen kielitaito on parempi kuin kirjoitettu. Toimintaa voidaan suunnitella tämän mukaan niin, että kaikki pääsevät osallistumaan ja halutessaan jakamaan asioita. Toiminta on levitettävissä, kun sitä muokataan erilaisten kohderyhmien tarpeiden mukaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

On tärkeää, että ryhmän suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin on tarpeeksi aikaa. Yhdelle ryhmäkerralle ei pidä suunnitella liikaa asiaa. Jos osallistujien kielitaito on matala, asioita on hyvä käsitellä rauhallisessa tahdissa. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että kaikki osallistujat ovat ymmärtäneet esimerkiksi, milloin ja missä tapaamiset ovat. Toiminnassa on myös huomioitava, että ryhmän osallistujilla voi olla eritasoinen kielitaito. Tulkkeja käytetään tarvittaessa.

Lisäksi kulttuuritietoinen ohjaus on tärkeää ryhmässä, jossa voi olla erilaisista kulttuuritaustoista olevia ihmisiä. Ei esimerkiksi oleteta, että kaikki tuntevat ohjaajalle itselleen jo tuttuja leikkien sääntöjä, tai huomioidaan rukousta.

Kielistarttiin osallistumisen jälkeen suurin osa asiakkaista on osallistunut työtoimintaan tai jatkanut suomen kielen opiskelua. Kaksi jatkoi seuraavassa KieliStartti-ryhmässä vertaisohjaajana. Kun asiakkaan tilanne ja palveluntarve selviävät toiminnassa, on hyvä, että ammatillaiset ovat miettineet, mihin palveluihin tai toimintoihin asiakkaat voisivat ohjautua, jotta jatkopolkujen suunnittelu asiakkaiden kanssa yhdessä onnistuu. Kuntoutuksen ja sosiaalialan osaamisen yhdistäminen on hyödyllistä sekä palvelutarpeen arvioinnissa että jatkopalveluiden suunnittelussa.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankkeessa miesten sirkusryhmässä

PRO SOS -hankkeessa tehtiin ryhmämuotoista sosiaalisen kuntoutustarpeen arviointia maahanmuuttajamiehille sosiaalisen sirkuksen yhteydessä. Ohjelmassa oli työ- ja toimintakyvyn arviointimittari Kykyviisarin teemoihin pohjautuvia sirkusharjoituksia ja keskustelua sekä tarjoilua. Teemoina olivat hyvinvointi, osallisuus, mieli ja arki, taidot, keho sekä työ ja tulevaisuus. Toiminnassa oli mukana sosiaaliohjaajia, sirkusohjaajia sekä PRO SOS -hankkeen kehittäjätyöntekijöitä mukaan lukien kokemusasiantuntija. Toiminta toteutettiin yhteistyössä Sirkus Magentan kanssa.

Sirkusharjoitukset helpottavat ryhmätoimintaa ja vuorovaikutusta osallistujille, joiden suomenkielen taito on matala. Eri maista tulevien osallistujien ei tarvitse tuntea suomalaista (sosiaali)palvelukulttuuria, sillä toiminta tapahtuu sirkuskulttuurin kontekstissa, joka on uusi kulttuuri myös sosiaaliohjaajille. Toiminnassa mahdollistuu valta-asetelmien purkaminen ja tasa-arvoinen vuorovaikutus ammattilaisen ja asiakkaan välillä, kun kaikki antautuvat kokeilemaan sirkustemppeja.

Kykyviisari ei jää irralliseksi toiminnassa, sillä toiminnallisten harjoitteiden aikana tulee esille osallistujien kunto ja kyvyt. Osallistujien persoonallisuus tulee paremmin esiin toiminnallisia harjoitteita tehdessä kuin toimistolla lomaketta täytettäessä. Sirkustoiminta myös irrottaa osallistujat arjesta ja tarjoaa uusia elämyksiä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lopuksi

Pelillisuus ja leikillisuus parantavat kommunikaatiota ja kanssakäymistä, mahdollistavat toimintakyvyn ja palvelutarpeiden esiintulon muutoinkin kuin kielellisesti sekä lisäävät ammattilaisen ja asiakkaan kanssakäymisen tasa-arvoisuutta. KieliStartti on juurtumassa Helsingin perhe- ja sosiaalipalveluihin pysyväksi sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämalliksi. Juurruttamista tukee KieliStartti-toiminnan ohjaajan opas. Tietoa KieliStartista ja siihen liittyvät materiaalit löytyvät Soccan sivuilta: [KieliStartti](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

